

De modererende rol van opvoedcompetentiegevoelens in de relatie tussen positieve bekrachtiging, permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag bij kleuters

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

W. de Meij (3937283)

B. Menges (3934314)

Datum: 06-06-2014

Begeleider: Meike Slagt

Tweede beoordelaar: Kirsten Buist

Voorwoord

Voor u ligt onze masterthesis ter afronding van de master Orthopedagogiek in het werkveld jeugdzorg over de relaties tussen positieve bekrachtiging van moeders, permissief disciplineringsgedrag van moeders en prosociaal gedrag van kleuters en de modererende rol van opvoedcompetentiegevoelens. Tijdens de uitvoering van deze masterthesis is er sprake geweest van een nauwe onderlinge samenwerking. Willemiek heeft de vraagstelling omtrent permissief disciplineringsgedrag uitgewerkt en Britt heeft zich gericht op de vraagstelling omtrent positieve bekrachtiging. Allebei hebben we de literatuur behorende bij ons concept beschreven in de inleiding en de data-analyses hierbij uitgevoerd. Met behulp van de resultaten hebben wij gezamenlijk conclusies over de onderzoeksvragen getrokken. Het geven van onderlinge kritische feedback en een intensieve samenwerking heeft geleid tot een resultaat waar wij trots op zijn. Een woord van dank gaat uit naar onze begeleidster Meike Slagt. Mede door haar prettige en opbouwende feedback en goede begeleiding is deze masterthesis geworden wat hij nu is. We willen haar bedanken voor haar betrokkenheid en enthousiasme over het onderwerp. Daarnaast was deze thesis niet mogelijk geweest zonder de moeders die de vragenlijsten hebben ingevuld. Tot slot willen we Kirsten Buist bedanken voor de bereidheid om als tweede beoordelaar onze thesis te beoordelen.

Utrecht, Juni 2014

Britt Menges

Willemiek de Meij

Samenvatting

Achtergrond Opvoedcompetentiegevoelens zijn direct en als mediator gerelateerd aan opvoedgedrag en gedrag van kinderen. Over de beïnvloedende rol van opvoedcompetentiegevoelens in de relatie tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen is echter nog weinig bekend. In deze longitudinale studie is onderzocht of positieve bekrachtiging en permissief disciplineringsgedrag door moeders prosociaal gedrag bij kleuters voorspellen. Daarnaast is onderzocht of opvoedcompetentiegevoelens van moeders beïnvloeden hoe positieve bekrachtiging en permissief disciplineringsgedrag door moeders prosociaal gedrag van kleuters voorspellen. **Methode** Er namen 264 moeders en hun kinderen deel aan dit onderzoek. De moeders waren gemiddeld 37.85 jaar oud ($SD = 4.51$) en de kleuters (51.5% jongens) waren gemiddeld 5.07 jaar oud ($SD = 0.59$). De meeste kinderen waren van Nederlandse afkomst (97%). Moeders vulden tijdens twee meetronden, met daartussen een periode van zeven maanden, vragenlijsten in. **Resultaten** Door middel van een hiërarchische multiële regressieanalyse is gevonden dat noch positieve bekrachtiging noch permissief disciplineringsgedrag door moeders prosociaal gedrag bij kleuters significant voorspelt. Daarentegen zijn opvoedcompetentiegevoelens een significante directe voorspeller van prosociaal gedrag van kleuters. In zowel de relatie tussen positieve bekrachtiging en prosociaal gedrag als de relatie tussen permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag blijken opvoedcompetentiegevoelens geen modererende rol te spelen. **Conclusie** Mogelijk laten kinderen van competentere voelende moeders meer prosociaal gedrag zien, via principes van de sociaal-cognitieve leertheorie. De mate waarin moeders zich competent voelen heeft echter geen invloed op hoe positieve bekrachtiging of permissief disciplineringsgedrag van moeders prosociaal gedrag bij hun kinderen voorspelt. Toekomstig onderzoek kan verifiëren of opvoedcompetentiegevoelens mogelijk minder goed in de rol van moderator functioneren. **Kernwoorden** Opvoedcompetentiegevoelens – opvoedgedrag – prosociaal gedrag – moeders

Abstract

Background Parental self-efficacy is directly and as a mediator related to parenting behavior and child behavior. Little is known about the influential role of parental self-efficacy in the relation between parenting behavior and child behavior. In this longitudinal study we examined whether positive reinforcement and permissive parental discipline by mothers predict prosocial behavior in toddlers. Further it is examined whether parental self-efficacy by mothers alter how positive reinforcement and permissive parental discipline by mothers predicts prosocial behavior in kindergartners. **Method** Participants of this longitudinal study were 264 mothers and their children. The average age of the mothers was 37.85 years ($SD = 4.51$) and the average age of the kindergartners (51.5% boys) was 5.07 years ($SD = 0.59$). Most children had a Dutch background (97%). The study existed of two waves with a period of seven months in between, in which the mothers completed questionnaires. **Results** Based on hierarchical multiple regression analyses neither positive reinforcement nor permissive parental discipline by mothers proved to significantly predict prosocial behavior in kindergartners. On the other hand, parental self-efficacy is a significant predictor of prosocial behavior in kindergartners. In the relationship between positive reinforcement en prosocial behavior in kindergartners as well as in the relationship between permissive parental discipline and prosocial behavior in kindergartners, parental self-efficacy doesn't emerge as a moderator. **Conclusion** It is possible that children with mothers who see themselves as competent show more prosocial behavior, through the principles of the social-cognitive learning theory. The extent to which mothers see themselves as competent has, however, no influence on how positive reinforcement or permissive parental discipline from mothers predicts prosocial behavior in their children. Future research can verify if self-efficacy functions less well in a moderating role.

Key Words Self-efficacy – parenting behavior – prosocial behavior - mothers

De modererende rol van opvoedcompetentiegevoelens in de relatie tussen positieve bekrachtiging, permissief disciplineringsgedrag en pro sociaal gedrag bij kleuters

De mate waarin ouders zich competent voelen over hun opvoeding speelt een rol bij hoe zij opvoeden en zich gedragen (Sanders & Woolley, 2005) en heeft eveneens effect op het gedrag van kinderen. Daarnaast kan het gedrag van kinderen opvoedcompetentiegevoelens, hierna te noemen competentiegevoelens, en daarmee de daadwerkelijke opvoedcompetentie beïnvloeden (Jones en Prinz, 2005). In de bestaande kennis over competentiegevoelens is niet bekend of competentiegevoelens de relatie tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen beïnvloeden, dus een modererende rol hebben. Ondanks dat er naar dit onderwerp weinig onderzoek is gedaan, is het wel te verwachten dat competentiegevoelens deze relatie beïnvloeden. Een voorbeeld kan zijn dat ouders die vertrouwen hebben in hun kunnen als opvoeder overtuigender overkomen, wat het effect van al effectief opvoedgedrag kan versterken. Dit longitudinale onderzoek kan informatie geven over de richting van verbanden tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen en richt zich op de modererende rol van competentiegevoelens. Wanneer competentiegevoelens de relatie tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen beïnvloeden, kan dit een belangrijke focus van interventie zijn. Interventies kunnen zich dan richten op het versterken van de competentiegevoelens van ouders, om zodoende de relatie tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen te versterken of te verzwakken zodat adequaat gedrag van het kind gestimuleerd kan worden.

Een vorm van gedrag van kinderen is pro sociaal gedrag, waar dit onderzoek zich op zal richten. Pro sociaal gedrag wordt gekenmerkt door onder andere samenwerking, behulpzaamheid, delen en empathisch zijn. Het is gedrag dat ten goede komt aan anderen (Caprara, Barbaranelli, Pastorelli, Bandura, & Zimbardo, 2000). Dit kan als tegengesteld gedrag van antisociaal en agressief gedrag beschouwd worden. Pro sociaal gedrag heeft een positief effect op een breed gebied van ontwikkelingsdomeinen, waaronder de sociale, affectieve, morele en cognitieve domeinen (Caprara e.a., 2000). Pro sociaal gedrag bij jonge kinderen voorspelt betere schoolprestaties op latere leeftijd. Daarnaast zijn kinderen die als pro sociaal omschreven worden beter aangepast en hebben ze betere relaties met leeftijdsgenoten dan kinderen die als minder pro sociaal omschreven worden (Caprara e.a., 2000; Clark & Ladd, 2000).

De ontwikkeling van pro sociaal gedrag van kinderen kan door ouders op verschillende manieren beïnvloed worden, bijvoorbeeld door middel van bekrachtiging. Het principe van leren door bekrachtiging wordt door Skinner (1963) beschreven in de operante leertheorie. Bekrachtiging kan bestaan uit zowel positieve als negatieve bekrachtiging, die beiden als doel

hebben om gedrag in frequentie te laten toenemen. Bij positieve bekrachtiging wordt er een positieve stimulus gegeven na gewenst gedrag, bij negatieve bekrachtiging wordt er een negatieve stimulus weggehaald na gewenst gedrag (Wicks-Nelson & Israel, 2009). Dit onderzoek richt zich op positieve bekrachtiging, waarbij de stimuli kunnen bestaan uit materiële bekrachtigers en sociale bekrachtigers. Materiële bekrachtigers zijn bijvoorbeeld het krijgen van snoep of geld en sociale bekrachtigers zijn bijvoorbeeld het krijgen van een compliment of een schouderklopje (Vollmer & Hackenberg, 2001). Als prosociaal gedrag van kinderen positief wordt bekrachtigd door ouders, zullen kinderen dit prosociale gedrag waarschijnlijk vaker laten zien (Feldman, 2005). Daarnaast zijn ouders die vaak positieve bekrachtiging gebruiken een positief rolmodel voor hun kind, waardoor prosociaal gedrag bij het kind mogelijk wordt gestimuleerd (Knafo & Plomin, 2006). Dit proces wordt ook wel observationeel leren genoemd, wat door Bandura (1971) in de sociaal-cognitieve leertheorie beschreven wordt. Op basis van de genoemde literatuur kan gezegd worden dat ouders door het gebruiken van positieve bekrachtiging van prosociaal gedrag van hun kind mogelijk een positief effect hebben op diens prosociaal gedrag.

Een andere manier waarop ouders invloed hebben op de ontwikkeling van prosociaal gedrag van kinderen is permissief opvoedgedrag. Permissief opvoedgedrag van ouders uit zich in niet-straffend en accepterend gedrag van de verlangens, acties en impulsen van hun kind (Baumrind, 1991). Maccoby en Martin (1983) beschrijven een aantal dimensies van opvoedgedragingen, waaronder mate van controle en mate van acceptatie. Permissief opvoedgedrag wordt gekenmerkt door een lage mate van controle en een hoge mate van acceptatie. Ouders met permissief opvoedgedrag staan hun kinderen toe zichzelf te reguleren en eisen in lage mate volwassen gedrag van hun kinderen. Dit onderzoek meet een aspect van permissief opvoedgedrag, namelijk permissief disciplineringsgedrag waarbij een ouder wangedrag van het kind negeert. Dit valt onder de eerder beschreven controledimensie (Maccoby en Martin, 1983). Permissief disciplineringsgedrag van ouders draagt bij aan relationeel agressief en antisociaal gedrag van het kind (Casas e.a., 2006; Schaffer, Clark, & Jeglic, 2009). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders die permissief disciplineringsgedrag vertonen naar hun kinderen communiceren dat agressief gedrag acceptabel is. Dit doen ze door hun kind niet te straffen wanneer het agressief gedrag richting anderen laat zien (Casas e.a., 2006). Dit betekent dat een kind geen aanwijzingen van ouders krijgt voor het ontwikkelen van prosociaal gedrag. Iets negatiefs toedienen of iets prettigs weg halen na het laten zien van ongewenst gedrag bij kinderen maakt dat zij dit gedrag waarschijnlijk minder zullen vertonen (Cladder, Nijhoff-Huysse, & Mulder, 2009). Dit

principe wordt beschreven in de operante leertheorie (Skinner, 1963). Wanneer ouders relationeel agressief en antisociaal gedrag negeren en daarmee geen negatieve consequentie voor dit gedrag aan het kind geven, bestaat de kans dat een kind dit agressieve en antisociale gedrag blijvend zal laten zien en waarschijnlijk ook minder sociaal is. Op basis van de genoemde literatuur is het mogelijk dat permissief disciplineringsgedrag door ouders een negatief effect heeft op sociaal gedrag van hun kind.

In de beschreven relaties tussen positieve bekrachtiging en sociaal gedrag van kinderen en tussen permissief disciplineringsgedrag en sociaal gedrag van kinderen spelen competentiegevoelens mogelijk een modererende rol. Competentiegevoelens zijn door Bandura (1977) omschreven als een algemeen construct waarbij een persoon de opvatting heeft dat wat hij of zij doet gewenste uitkomsten produceert. Competentiegevoelens over de opvoeding zijn opvattingen van ouders over hun mogelijkheden hun kind en de omgeving zo te beïnvloeden dat de ontwikkeling van het kind gewaarborgd wordt (Ardelt & Eccles, 2001). Het zijn ouders' verwachtingen over de mate waarin zij in staat zijn om op competente en effectieve wijze de ouderrol te vervullen (Teti & Gelfand, 1991). Ouders met een hoge mate van competentiegevoelens hebben het gevoel controle te hebben over gebeurtenissen in hun leven en geloven dat zij een positieve invloed uit kunnen oefenen op het gedrag en de ontwikkeling van hun kind (Coleman & Karakker, 1997). Uit een *review* van Jones en Prinz (2005) blijkt dat competentiegevoelens direct gerelateerd zijn aan het sociaal functioneren van kinderen en daarmee ook aan sociaal gedrag. Daarnaast zijn competentiegevoelens ook indirect aan het sociaal functioneren van kinderen gerelateerd, door de invloed hiervan op aspecten van ouderlijk gedrag. Ondanks dat verwacht kan worden dat competentiegevoelens een modererende rol spelen in de relatie tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen, benoemen Jones en Prinz (2005) hier geen mogelijkheden van.

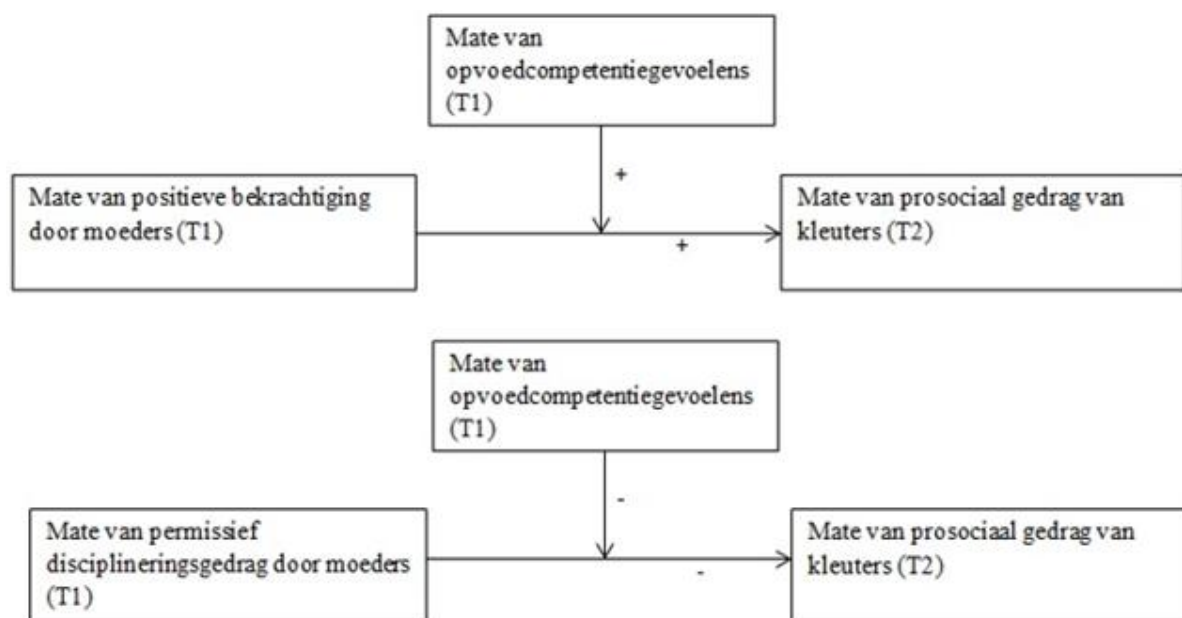
Competentiegevoelens spelen mogelijk een modererende rol in de relatie tussen positieve bekrachtiging en sociaal gedrag bij kinderen. Ouders die zich competent voelen, zijn ook daadwerkelijk competent in hun opvoeding (Jones & Prinz, 2005; Teti & Gelfand, 1991). Zij hebben een versterkt vertrouwen in het positief kunnen beïnvloeden van de ontwikkeling van hun kinderen (Coleman & Karakker, 1997). Hierdoor wordt mogelijk het al positieve effect van positieve bekrachtiging op sociaal gedrag van kinderen versterkt. Dit omdat het positief bekrachtigen wellicht meer overtuigend en daardoor kwalitatief beter wordt, wat het effect van het bekrachtigen vergroot. Bij ouders die zich niet competent voelen wordt het effect van het positief bekrachtigen op sociaal gedrag van het kind wellicht verzwakt. Dit omdat het positief bekrachtigen minder overtuigend en kwalitatief slechter wordt. Dit zou

kunnen betekenen dat competentiegevoelens een moderator zijn in de relatie tussen positieve bekrachtiging en prosociaal gedrag van kinderen.

Naast bovenstaande mogelijkheden tot moderatie zijn er ook verschillende manieren waarop competentiegevoelens de relatie tussen permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag van kinderen zouden kunnen modereren. Allereerst kunnen moeders die zich competenter voelen in grotere mate een gelukkige, gezonde en verzorgende omgeving voor het kind waarborgen (Coleman & Karraker, 1997). Vanuit deze verzorgende omgeving is een eerste mogelijkheid tot moderatie dat de negatieve relatie tussen permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag van het kind minder sterk wordt naarmate een moeder zich competenter voelt in haar rol als opvoeder. Dit omdat het kind, ondanks dat de moeder wangedrag negeert, een omgeving ervaart die het kunnen ontwikkelen van sociale vaardigheden stimuleert. Een tweede mogelijkheid tot moderatie heeft wellicht te maken met een verschil in ouderlijke stress bij een hogere en lagere mate van competentiegevoelens. Hoe competenter een moeder zich voelt, hoe minder stress zij ervaart (Liu, Chen, Yeh, & Hsieh, 2012). Stress bij ouders kan leiden tot problemen in het monitoren van de activiteiten van het kind en een gebrek aan het hebben van aandacht voor het kind en zijn omgeving. Daarnaast kan stress bij ouders ertoe leiden dat zij in verminderde mate grenzen stellen (Ritchie & Holden, 1998). Het is mogelijk dat een ouder met stress op een andere, meer gespannen manier permissief disciplineert dan een ouder zonder stress. Wellicht wordt de negatieve relatie tussen permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag hierdoor versterkt bij een ouder die zich minder competent voelt. Concluderend kan gezegd worden dat competentiegevoelens een mogelijke moderator zijn in de relatie tussen permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag van kinderen.

Zoals uit de beschreven literatuur blijkt is er tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar de modererende rol van competentiegevoelens in de relatie tussen ouderlijke positieve bekrachtiging en ouderlijk permissief disciplineringsgedrag, en prosociaal gedrag van kinderen. Bovendien is het merendeel van de besproken studies cross-sectioneel van aard, wat het moeilijk maakt de richting van de gevonden verbanden tussen deze variabelen te bepalen. Deze studie maakt gebruik van een longitudinaal design, wat een toevoeging is op reeds aanwezige kennis, en richt zich op kleuters en hun moeders. De kleutertijd is een belangrijke fase waarin kleuters zich onder andere op prosociaal gebied in grote mate ontwikkelen. Ouders hebben door de jonge leeftijd van het kind nog een grote invloed op deze ontwikkeling en daarom is interventie vroeg in de ontwikkeling wenselijk. De eerste twee onderzoeksvragen van dit onderzoek luiden als volgt: ‘Voorspelt de mate van positieve

bekrchtiging door moeders op de op een later tijdstip gemeten mate van prosociaal gedrag van kleuters?’ en ‘Is de relatie tussen de mate van positieve bekrchtiging door moeders en de mate van prosociaal gedrag van kleuters gemeten op een later tijdstip afhankelijk van de mate van competentiegevoelens van moeders?’ De hypothese die hierbij vanuit de beschreven literatuur wordt opgesteld is dat de relatie tussen de mate van positieve bekrchtiging van moeders en de mate van prosociaal gedrag van kleuters gemeten op een later tijdstip positief is. Deze relatie is sterker naarmate moeders een hogere mate van competentiegevoelens ervaren. De laatste twee onderzoeksvragen van dit onderzoek luiden als volgt: ‘Voorspelt de mate van permissief disciplineringsgedrag door moeders op de op een later tijdstip gemeten mate van prosociaal gedrag van kleuters’ en ‘Is de relatie tussen de mate van permissief disciplineringsgedrag van moeders en de mate van prosociaal gedrag van kleuters gemeten op een later tijdstip afhankelijk van de mate van competentiegevoelens van moeders?’. De hypothese die hierbij vanuit de beschreven literatuur wordt opgesteld is dat de relatie tussen de mate van permissief disciplineringsgedrag van moeders en de mate van prosociaal gedrag van kleuters gemeten op een later tijdstip negatief is. Deze relatie is zwakker naarmate moeders een hogere mate van competentiegevoelens ervaren. De beschreven relaties tussen de variabelen zijn verwerkt tot een conceptueel model welke is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1. Conceptueel model met de hypothesen voor de relatie tussen de variabelen positieve bekrchtiging, permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag met competentiegevoelens als moderator.

Methoden

Participanten

De onderzoekspopulatie omvat in Nederland wonende kleuters en hun moeders die naar groep 1 of 2 van het regulier basisonderwijs gaan. Er zijn 300 reguliere basisscholen in de provincie Utrecht telefonisch benaderd met de vraag of via deze scholen informatie over het onderzoek verspreid mocht worden onder ouders. Van de benaderde scholen zijn 49 scholen hiermee akkoord gegaan. In totaal zijn de ouders van 2800 kleuters benaderd door middel van brieven met informatie over het onderzoek, advertenties en wervingsgesprekken op een aantal scholen. Ouders konden zich vrijwillig opgeven via een online kennismakingslijst, waarin ter screening werd gevraagd naar demografische gegevens en temperament van het kind. Deze kennismakingslijsten werden door de primaire verzorger, in de meeste gevallen moeders, en in sommige gezinnen door beide verzorgers ingevuld. De *respons rate* onder secundaire verzorgers was laag, daarom is ervoor gekozen enkel moeders in dit onderzoek mee te nemen.

De steekproef van dit onderzoek bestaat uit 264 kleuters van 19 scholen uit de regio Utrecht en hun moeders die op de uitnodiging zijn ingegaan en vrijwillige en geïnformeerde toestemming tot deelname hebben gegeven. Aan het onderzoek hebben 135 jongens (51.5%) en 120 meisjes (45.5%) mee gedaan. Van negen kinderen is het geslacht onbekend. De leeftijd varieert van 3 tot 6 jaar ($M = 5.07$, $SD = 0.59$). De meeste kleuters zijn in Nederland geboren (97%). Een klein aantal kleuters is in een ander land geboren, waaronder in België en Marokko. De leeftijd van de moeders varieert van 21 tot 48 jaar ($M = 37.85$, $SD = 4.51$). De meeste moeders zijn getrouwd of samenwonend (92.8%). Daarnaast zijn de meeste moeders op hbo-niveau (37.5%) of op universitair niveau opgeleid (33.7%). Een kleinere groep moeders is middelbaar (20.9%) of lager opgeleid (6.5%). Van vier moeders is het opleidingsniveau onbekend. Analyses zijn uitgevoerd over de data van al deze 264 kleuters en hun moeders. Met deze steekproef is de power van het onderzoek 0.99 bij een verwachte effectmaat van $f^2 = 0.15$ (gemiddelde effectgrootte).

In de steekproef is bij 28% van de respondenten sprake van missende data op één of meer schalen van de onderzoeksvariabelen. Om deze reden is de groep met missende data vergeleken met de groep zonder missende data. Hieruit blijkt dat er wat betreft geslacht van de kleuters geen significant verschil bestaat tussen de groep met en de groep zonder missende data op de eerste meetronde (T1), $\chi^2(1) = 3.40$, $p = .07$ en op de tweede meetronde (T2), $\chi^2(1) = 2.16$, $p = .14$. Verder bestaan er tussen de groepen geen significante verschillen in leeftijd van de moeders op T1, $t(253) = -0.84$, $p = .40$ en T2, $t(215) = -1.34$, $p = .18$ en zijn er geen significante verschillen in leeftijd van de kleuters op T1, $t(253) = -0.61$, $p = .54$ en T2,

$t(215) = -0.80, p = .43$. Wat nationaliteit van de moeders betreft bestaan er tussen de groep met missende data en de groep zonder missende data geen significante verschillen, $\chi^2(2) = 2.86, p = .24$. Ook bestaan er tussen beide groepen geen significante verschillen wat betreft de nationaliteit van de kleuters, $\chi^2(2) = 2.95, p = .23$. Verder blijkt dat de groep met missende data uit significant meer laagopgeleide moeders bestaat dan de groep zonder missende data, $\chi^2(7) = 20.96, p < .01$. De groep met missende data bestaat voor 38.9% uit moeders met als hoogst genoten opleiding het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) of lager en voor 61.1% uit moeders met een opleiding aan het hoger beroepsonderwijs (hbo) of de universiteit. Bij de groep zonder missende data zijn deze cijfers respectievelijk 23.4% en 76.6%. Tot slot bestaan er tussen beide groepen geen significante verschillen wat betreft burgerlijke status van de moeders, $\chi^2(6) = 6.36, p = .38$.

Procedure

De dataverzameling begon zoals eerder beschreven met het invullen van online kennismakingsvragenlijsten. Vier maanden na het invullen van deze vragenlijsten vond meetronde één plaats. Bij deze meetronde beantwoordden de deelnemende moeders subschalen van de volgende vragenlijsten: de *Alabama Parenting Questionnaire* ([APQ]; Shelton, Frick, & Woolton, 1996), de *Parenting Practices Questionnaire* ([PPQ]; Robinson, Mandleco, Olsen, & Hart, 1995), de *Infant-Toddler Social and Emotional Assessment* ([ITSEA]; Visser, Smeekens, Riksen-Walraven, & Van Bakel, 2000) en de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index ([NOSI]; De Brock, Vermulst, Gerris, & Abidin, 1992). Zeven maanden hierna vond meetronde twee plaats, waarbij de deelnemende moeders wederom de ITSEA beantwoordden. Daarnaast ontvingen deelnemende moeders drie tot vier keer per jaar een nieuwsbrief over het onderzoek om hen te informeren en betrokken te houden bij het onderzoek. Na afloop van de eerste meetronde kregen zij een cadeaubon. De data van de ingevulde vragenlijsten van de moeders zijn gebruikt om de analyses uit te voeren.

Meetinstrumenten

Het onderzoek is een longitudinaal hypothesetoetsend onderzoek bestaande uit twee meetmomenten. De variabelen mate van positieve bekrachtiging, mate van permissief disciplineringsgedrag, mate van prosociaal gedrag en mate van competentiegevoelens worden gemeten aan de hand van vragenlijsten, door moeders ingevuld.

De variabele mate van positieve bekrachtiging wordt gemeten met de subschaal *positive parenting* van de APQ (Shelton e.a., 1996). Deze subschaal bestaat uit zes items. Een voorbeelditem is 'U beloont uw kind/geeft uw kind iets extra's als uw kind goed gehoorzaamt of zich goed gedraagt'. De items van deze subschaal worden door ouders beantwoord aan de

hand van een vijfpunts-Likert-schaal oplopend van 1 = *nooit* tot 5 = *altijd*. Een hogere score op deze schaal betekent een hogere mate van positieve bekrachtiging. De convergente validiteit is door de auteurs als goed beoordeeld (Shelton e.a., 1996). Wat betreft de constructvaliditeit laat een hoofdcomponentenanalyse (PCA) van deze subschaal zien dat in dit onderzoek de eerste factor met 51.21% een substantieel deel van de variantie verklaart. De range van factorladingen varieert van .53 tot .80. Cronbachs alfa is goed met een waarde van .78.

De variabele mate van permissief disciplineringsgedrag wordt gemeten met de subschaal negeren van wangedrag van de schaal permissieve opvoedingsstijl van de PPQ (Robinson e.a., 1995). Deze subschaal bevat vier items. Een voorbeelditem is ‘Ik geef mijn kind geen standje of kritiek ook al doet het niet wat ik verlang’. De items worden door de ouder beantwoord aan de hand van een vijfpunts-Likert-schaal lopend van 1 = *nooit* tot 5 = *altijd*. Een hogere score op deze schaal betekent een hogere mate van permissief disciplineringsgedrag. Wat betreft de constructvaliditeit laat een PCA van deze subschaal zien dat in dit onderzoek de eerste factor met 39.94% voldoende van de variantie verklaart. De range van factorladingen varieert van .58 tot .65. Cronbachs alfa is matig met een waarde van .50.

De variabele mate van prosociaal gedrag wordt gemeten met de subschaal *prosocial peer interactions* van de ITSEA (Visser, e.a., 2000). Deze subschaal bevat zeven items. Een voorbeelditem is ‘Speelt goed samen met andere kinderen (broer en zus niet inbegrepen)’. De items worden beantwoord aan de hand van een driepunts-Likert-schaal oplopend van 1 = *niet waar/zelden* tot 3 = *heel erg waar/vaak*. Een hogere score op deze subschaal betekent een hogere mate van prosociaal gedrag. Wat betreft de constructvaliditeit laat een PCA van deze subschaal zien dat in dit onderzoek de eerste factor op T1 met 32.62% een matig deel van de variantie verklaart. De range van factorladingen varieert van .30 tot .69. Op T2 verklaart de eerste factor met 36% voldoende variantie. De range van factorladingen varieert van .40 tot .79. Cronbachs alfa is op T1 voldoende met een waarde van .64 en op T2 tevens voldoende met een waarde van .68.

De variabele mate van competentiegevoelens van moeders wordt gemeten met de subschaal competentie van de NOSI (De Brock, e.a., 1992). Deze subschaal bestaat uit negen items. Een voorbeelditem is ‘Hoe ik ook mijn best doe, soms heb ik het gevoel dat ik de zaak niet goed in de hand kan houden’. De items worden beantwoord aan de hand van een zes-punts-Likert-schaal oplopend van 1 = *helemaal mee oneens* tot 6 = *helemaal mee eens*. Een hogere score op deze subschaal betekent een lagere mate van competentiegevoelens van ouders. De items worden ten behoeve van de analyses omgepoold zodat een hogere score een

hogere mate van competentiegevoelens weergeeft. De begripsvaliditeit en criteriumvaliditeit van de totale NOSI zijn als goed beoordeeld (COTAN, 1996). Wat betreft de constructvaliditeit laat een PCA van deze subschaal van de NOSI zien dat in dit onderzoek de eerste factor met 62.21% een substantieel deel van de variantie verklaart. De range van factorladingen varieert van .64 tot .84. Cronbachs alfa is goed met een waarde van .92.

Statistische analyses

Allereerst worden er beschrijvende statistieken van de genoemde variabelen berekend. De uiteindelijke scores die in de analyses gehanteerd worden zijn samengestelde scores, berekend als het gemiddelde van de items van een subschaal. Vervolgens wordt door middel van statistische analyses getoetst of de variabele competentiegevoelens van moeders als moderator fungeert in de relaties tussen de variabelen positieve bekrachtiging door moeders en permissief disciplineringsgedrag door moeders en pro sociaal gedrag van kleuters.

Een hiërarchische multiple regressieanalyse wordt uitgevoerd met als eerste stap pro sociaal gedrag (T1) als voorspeller voor de afhankelijke variabele pro sociaal gedrag (T2). Vervolgens worden in de tweede stap de onafhankelijke variabelen positieve bekrachtiging, permissief disciplineringsgedrag en competentiegevoelens (T1) toegevoegd als voorspellers voor pro sociaal gedrag (T2). Hierna worden twee interactietermen gemaakt door de gecentreerde variabele van competentiegevoelens (T1) met de gecentreerde variabelen van positieve bekrachtiging (T1) en permissief disciplineringsgedrag (T1) te vermenigvuldigen. Deze interactietermen worden in de derde stap als onafhankelijke variabelen toegevoegd aan de eerder uitgevoerde regressieanalyse, om te kijken wat deze aan extra variantie verklaren bovenop de hoofdeffecten. Wanneer de interactie-effecten significant zijn betekent dit dat er sprake is van moderatie. De richting van deze moderatie kan geconcludeerd worden uit de *B*-coëfficiënt. Wanneer deze een grotere waarde dan 0 heeft betekent dit dat competentiegevoelens een positief hoofdeffect versterkt en een negatief hoofdeffect verzwakt. Wanneer de *B*-coëfficiënt een kleinere waarde heeft dan 0 betekent dit dat competentiegevoelens een negatief hoofdeffect versterkt en een positief hoofdeffect verzwakt. Wanneer er een significant interactie-effect wordt gevonden wordt allereerst voor één *SD* onder het gemiddelde en voor één *SD* boven het gemiddelde van competentiegevoelens een regressielijn getekend. Hieruit kunnen de richting en sterkte van de regressielijnen bepaald worden. Vervolgens worden door middel van statistische analyses de significanties van de verbanden bepaald. Bij de analyses wordt een alfa level van .05 gehanteerd.

Resultaten

Assumpties

Alvorens de hiërarchische multiële regressieanalyse is uitgevoerd zijn de hiervoor geldende assumpties gecontroleerd. Voor de assumptie wat betreft uitbijters zijn in de data per onderzoeksvariabele uitbijters geïdentificeerd met behulp van een boxplot. In totaal waren er 17 uitbijters die een waarde hadden van meer dan twee *SD* boven of onder het gemiddelde van de desbetreffende variabele. Deze zijn hergecodeerd naar een waarde van twee *SD* boven of onder het gemiddelde afhankelijk van de richting van de uitbijter. Aan de overige assumpties van een regressieanalyse is voldaan.

Gemiddelde scores en onderlinge correlaties

In tabel 1 zijn van de variabelen mate van positieve bekrachtiging (T1), mate van permissief disciplineringsgedrag (T1), mate van competentiegevoelens (T1) en mate van prosociaal kindgedrag (T1 en T2) de onderlinge zero-order correlaties weergegeven. In tabel 1 zijn van deze variabelen eveneens de gemiddelde scores en standaarddeviaties weergegeven. Hieruit valt op te maken dat de moeders in de steekproef zich in vrij hoge mate competent voelen over hun opvoeding. Daarnaast maken zij relatief veel gebruik van positieve bekrachtiging. Verder is in tabel 1 weergegeven dat prosociaal gedrag op T1 significant positief correleert met prosociaal gedrag op T2, waaruit valt op te maken dat prosociaal gedrag relatief stabiel is. Daarnaast valt uit tabel 1 op te maken dat naarmate moeders zich competentener voelen over hun opvoedgedrag zij meer positieve bekrachtiging en minder permissief disciplineringsgedrag laten zien. Hoe meer permissief disciplineringsgedrag moeders laten zien, hoe minder zij gebruik maken van positieve bekrachtiging. Tot slot is in tabel 1 te zien dat naarmate moeders zich competentener voelen over hun opvoeding hun kinderen meer prosociaal gedrag vertonen op zowel T1 als T2.

Tabel 1

Pearson correlatiecoëfficiënten, de gemiddelden en standaardafwijkingen voor Positieve bekrachtiging, Permissief disciplineringsgedrag, Competentiegevoelens en Prosociaal gedrag (N = 264)

	1	2	3	4	<i>M</i>	<i>SD</i>
1. Positieve bekrachtiging T1	-				3.93	0.41
2. Permissief disciplineringsgedrag T1	-.31**	-			1.71	0.39
3. Competentiegevoelens T1	.18**	-.18**	-		4.98	0.90
4. Prosociaal gedrag T1	.16*	-.11	.36**	-	1.55	0.28
5. Prosociaal gedrag T2	.08	-.11	.33**	.61**	1.58	0.29

Noot. T1 = meetronde 1, T2 = meetronde 2, *M* = gemiddelde, *SD* = standaarddeviatie

* $p < .05$. ** $p < .01$

Regressieanalyse

De resultaten van de regressieanalyse zijn weergegeven in tabel 2. Hieruit valt op te maken dat in de eerste stap prosociaal gedrag op T1 prosociaal gedrag op T2 significant voorspelt, $p < .01$. De variabele prosociaal gedrag (T1) uit stap 1 van de regressieanalyse heeft een significant groot effect op prosociaal gedrag (T2), $R^2 = .36$, $p < .01$. Daarnaast is in de tabel bij de tweede stap te zien dat de mate van positieve bekrachtiging (T1) veranderingen in de mate van prosociaal gedrag (T2) niet significant voorspelt, $p = .68$. Verder valt uit de tabel op te maken dat ook de mate van permissief disciplineringsgedrag (T1) veranderingen in de mate van prosociaal gedrag (T2) niet significant voorspelt, $p = .48$. De mate van competentiegevoelens (T1) blijkt daarentegen veranderingen in de mate van prosociaal gedrag (T2) wel significant te voorspellen, $p < .01$. Als een moeder zich competentier voelt over haar opvoeding, voorspelt dit een hogere mate van prosociaal gedrag van het kind. De variabelen positieve bekrachtiging (T1), permissief disciplineringsgedrag (T1) en competentiegevoelens (T1) uit de tweede stap van de regressieanalyse voegen bovenop het model uit de eerste stap een significante hoeveelheid variantie toe op prosociaal gedrag (T2), $\Delta R^2 = .03$, $p < .05$. Zij hebben gezamenlijk met prosociaal gedrag (T1) een significant groot effect op prosociaal gedrag (T2), $p < .01$.

Vervolgens is in de derde stap van de regressieanalyse bekeken of de variabele mate van competentiegevoelens als moderator fungeert in de relatie tussen de mate van positieve bekrachtiging en pro sociaal gedrag en de relatie tussen de mate van permissief disciplineringsgedrag en pro sociaal gedrag. In tabel 2 is te zien dat de interactieterm met positieve bekrachtiging en competentiegevoelens geen significante voorspeller is van de mate van pro sociaal gedrag (T2), $p = .73$. Ook de interactieterm met permissief disciplineringsgedrag en competentiegevoelens is geen significante voorspeller van de mate van pro sociaal gedrag (T2), $p = .35$. Dit betekent dat competentiegevoelens niet als moderator fungeren in de relatie tussen positieve bekrachtiging (T1) en pro sociaal gedrag (T2) en tussen permissief disciplineringsgedrag (T1) en pro sociaal gedrag (T2). De mate waarin een moeder zich competent voelt over haar opvoeding heeft geen invloed op hoe positieve bekrachtiging of permissief disciplineringsgedrag pro sociaal gedrag van haar kind voorspelt. Dit derde model met de twee interactietermen voegen daarnaast geen significante hoeveelheid variantie toe op het tweede model, $\Delta R^2 = .00$, $p = .63$.

Tabel 2

Regressieanalyses van Positieve bekrachtiging, Permissief disciplineringsgedrag en Competentiegevoelens op Pro sociaal gedrag en de modererende invloed van Competentiegevoelens (N = 264)

Stappen	Variabele	B	95% CI van B	β	p	ΔR^2
Stap 1	Pro sociaal gedrag (T1)	0.57	0.46 - 0.68	.60	<.01	.36*
Stap 2	Positieve bekrachtiging (T1)	-0.02	-0.10 - 0.06	-.03	.68	.03*
	Permissief disciplineringsgedrag (T1)	-0.03	-0.11 - 0.05	-.04	.48	
	Competentiegevoelens (T1)	0.05	0.01 - 0.08	.17	.01	
Stap 3	Positieve bekrachtiging (T1) x Competentiegevoelens (T1)	0.02	-0.08 - 0.11	.02	.73	.00
	Permissief disciplineringsgedrag (T1) x Competentiegevoelens (T1)	0.04	-0.05 - 0.13	.06	.35	

Noot. T1 = meetronde 1, T2 = meetronde 2, CI = Betrouwbaarheidsinterval

* $p < .05$

Discussie

In dit longitudinale onderzoek is onderzocht of positieve bekrachtiging en permissief disciplineringsgedrag door moeders prosociaal gedrag van kinderen voorspellen. Daarnaast is gekeken of competentiegevoelens een modererende rol spelen in deze relaties.

De twee hypothesen wat betreft de hoofdeffecten zijn dat positieve bekrachtiging en permissief disciplineringsgedrag prosociaal gedrag van kinderen voorspellen. De onderzoeksresultaten ondersteunen deze hypothesen niet; noch positieve bekrachtiging noch permissief disciplineringsgedrag door moeders zijn significante voorspellers van prosociaal gedrag van kleuters. Eerder onderzoek heeft beschreven dat het positief bekrachtigen van gewenst gedrag maakt dat het kind dit gedrag waarschijnlijk vaker zal laten zien (Feldman, 2005). De huidige onderzoeksresultaten bevestigen dit niet. De bevindingen wat betreft permissief disciplineringsgedrag zijn eveneens niet in lijn met eerder onderzoek. Daarin is gevonden dat wanneer een ouder permissief disciplineert dit een negatief effect kan hebben op het prosociale gedrag van het kind (Casas e.a., 2006; Schaffer, Clark, & Jeglic, 2009). Knafo en Plomin (2006) concluderen eveneens dat ouderlijke opvoedgedragingen in het algemeen de ontwikkeling van prosociaal gedrag van kinderen beïnvloeden. De huidige onderzoeksresultaten komen dus niet overeen met eerder onderzoek, wat de vraag oproept in welke mate ouders invloed hebben op het gedrag van hun kinderen. Deze discussie is in de wetenschappelijke literatuur eerder aangehaald. Zo concludeert Scarr (1992) dat ouders weinig differentiërend effect hebben op de ontwikkeling van hun kinderen. Voor de intellectuele- en persoonlijkheidsontwikkeling en eveneens voor de ontwikkeling van prosociaal gedrag van kinderen lijkt het weinig verschil te maken in welk gezin kinderen worden opgevoed. Genetische erfelijkheid, kansen en een steunende omgeving ongeacht hoe ouders opvoeden zijn een grotere voorspeller van deze ontwikkeling (Scarr, 1992). Harris (2000) stelt eveneens dat niet bewezen is dat ouderlijk opvoedgedrag blijvend effect heeft op de ontwikkeling van kinderen en geeft aan dat wat kinderen leren buiten de context van het gezin meer van belang is voor de langere termijn. De invloed van opvoedgedrag is volgens Harris (2000) namelijk specifiek voor de gezinscontext en heeft buiten deze context weinig effect. Daarentegen stelt Maccoby (2000) dat opvoedgedrag van ouders zowel binnen als buiten de context van het gezin invloed heeft op het gedrag van kinderen en dat genen een *trigger* uit de omgeving nodig hebben om tot uiting te komen. Een aantal onderzoekers suggereren dat sommige kinderen gevoeliger lijken voor zowel steunend als niet-steunend ouderschap dan andere kinderen (Belsky, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2007). Het meeste onderzoek naar de invloed van opvoedgedrag op kinderen legt de focus op gelijke

invloed van opvoedgedrag op alle kinderen en houdt geen rekening met deze mogelijke verschillen in gevoeligheid (Belsky e.a., 2007). Wellicht is in deze studie niet gevonden dat positieve bekrachtiging en permissief disciplineringsgedrag van moeders prosociaal gedrag van kleuters voorspellen omdat niet specifiek gekeken is naar kleuters met deze gevoeligheid voor zowel steunend als niet-steunend opvoedgedrag.

Verder zijn de huidige onderzoeksresultaten mogelijk mede te verklaren door de vragenlijsten die gebruikt zijn om beide opvoedgedragingen te meten. De APQ (Shelton e.a., 1996), waarmee positieve bekrachtiging is gemeten, vraagt niet enkel naar positieve bekrachtiging bij prosociaal gedrag maar ook bij overig gewenst kindgedrag. Dit betekent dat de eerder beschreven relatie tussen positieve bekrachtiging en prosociaal gedrag waarop de hypothese is gebaseerd niet op een directe manier is gemeten. Wellicht hebben moeders aangegeven hun kleuter regelmatig positief te bekrachtigen, maar doen ze dit voornamelijk bij ander gewenst gedrag dan prosociaal gedrag. Wanneer positieve bekrachtiging niet gericht is op prosociaal gedrag, kan het dit gedrag mogelijk minder goed voorspellen. De veronderstelde positieve invloed van positieve bekrachtiging op prosociaal gedrag, zoals beschreven in de literatuur, vindt dan namelijk niet plaats. Daarnaast geldt voor de PPQ (Robinson e.a., 1995) dat permissief disciplineringsgedrag is gemeten bij relationeel agressief of antisociaal gedrag. Dat moeders relationeel agressief of antisociaal gedrag van hun kinderen negeren hoeft niet te betekenen dat dit ook effect heeft op hun prosociale gedrag. Het is namelijk mogelijk dat één en dezelfde persoon zowel prosociaal als agressief gedrag laat zien (Hawley, 2003). Wellicht is er geen hoofdeffect gevonden omdat agressief en antisociaal gedrag van kinderen het daarnaast laten zien van prosociaal gedrag niet uitsluit. Verder liet de PPQ met een alfa van .50 een matige betrouwbaarheid zien, waardoor het mogelijk moeilijker is geweest een hoofdeffect te vinden. Tot slot wordt de invloed van opvoedgedrag mogelijk pas na langere tijd zichtbaar en komt dit niet tot uiting in een longitudinale studie waarbij er slechts een periode van een paar maanden tussen de meetmomenten zit (Reitz, Dekovic, Marie Meijer, & Engels, 2006), zoals bij deze studie het geval is.

Daarnaast zijn de hypothesen opgesteld dat hoe competent moeders zich voelen, hoe sterker de positieve relatie tussen positieve bekrachtiging en prosociaal gedrag van hun kinderen is en hoe zwakker de negatieve relatie tussen permissief disciplineringsgedrag en prosociaal gedrag van hun kinderen is. Deze hypothesen worden door de onderzoeksresultaten niet ondersteund. Of een moeder zich competent voelt of minder competent voelt maakt geen verschil, dit heeft geen invloed op hoe positieve bekrachtiging of permissief

disciplineringsgedrag door moeders prosociaal gedrag bij hun kinderen voorspelt. Omdat deze moderatievraag nog niet eerder is onderzocht, is bovenstaande conclusie moeilijk te vergelijken met andere studies. Daarmee draagt deze studie bij aan kennis over de modererende rol van competentiegevoelens. Eerder zijn competentiegevoelens veelal in de rol van mediator onderzocht (Jones en Prinz, 2005). Mogelijk functioneren competentiegevoelens beter in de rol van mediator dan in de rol van moderator. Een voorbeeld van deze mediatie is dat naarmate kinderen gewenster gedrag gaan vertonen, ouders zich zelfverzekerder voelen over hun opvoeding en hierdoor ook daadwerkelijker competent worden (Jones en Prinz, 2005). Daarnaast zijn positieve bekrachtiging en permissief disciplineringsgedrag in relatie tot prosociaal gedrag zoals eerder aangegeven met de gebruikte meetinstrumenten niet geheel adequaat gemeten, waardoor een moderatie-effect moeilijker te vinden is. Tot slot is het in vragenlijstonderzoek lastiger om een moderatie-effect te vinden dan in experimenteel onderzoek, mede omdat de meetfout van de omgevingsmaat bij experimenteel onderzoek doorgaans kleiner is en de verdeling van de data bij vragenlijstonderzoek minder optimaal is omdat deze minder extreme waarden bevat (McClelland & Judd, 1993).

Ondanks de niet gevonden modererende invloed blijven competentiegevoelens een belangrijk construct wanneer het gaat om opvoedgedrag en gedrag van kinderen. In deze studie is namelijk gebleken dat competentiegevoelens een significante directe voorspeller zijn van prosociaal gedrag van kinderen. Wanneer een moeder zich zelfverzekerder voelt over haar opvoeding voorspelt dit prosocialer gedrag bij haar kinderen. In eerder onderzoek is tevens gevonden dat competentiegevoelens gedrag van kinderen voorspellen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat kinderen door hun competent voelende ouders zich zelf ook zelfverzekerder voelen (Jones & Prinz, 2005). Ouderlijke competentiegevoelens blijken inderdaad significant gerelateerd te zijn aan competentiegevoelens van kinderen (Ardelt & Eccles, 2001). Een mogelijke verklaring hiervoor is te vinden in de sociaal-cognitieve leertheorie (Bandura, 1971), waarbij kinderen meer zelfvertrouwen opbouwen door hun competent voelende ouders te observeren. Daarentegen kunnen ouders met lagere competentiegevoelens hun twijfels en frustraties naar hun kind uitstralen wat een negatieve invloed kan hebben op hoe een kind naar zijn eigen mogelijkheden kijkt (Jones & Prinz, 2005). Uit onderzoek blijkt dat de mate van zelfvertrouwen prosociaal gedrag van die persoon voorspelt. Personen die zich competenten voelen laten meer prosociaal gedrag zien (Carprara, Alessandri, & Eisenberg, 2012). Hieruit kan geconcludeerd worden dat het vergroten van competentiegevoelens van moeders een belangrijke bron van interventie kan zijn om het zelfvertrouwen en het prosociale gedrag van kinderen te vergroten.

Sterke punten, beperkingen en toekomstig onderzoek

Een sterk punt van dit onderzoek is de longitudinale opzet, waardoor voorspellers van gedrag van kinderen konden worden onderzocht. Daarnaast is het onderzoek gericht op competentiegevoelens als moderator, een variabele die op deze manier nog weinig is onderzocht. Hiermee draagt deze studie bij aan kennis over de verschillende rollen die competentiegevoelens kunnen spelen bij opvoedgedrag en gedrag van kinderen en mogelijke aanknopingspunten voor interventies. Verder zijn de gebruikte meetinstrumenten grotendeels van voldoende psychometrische kwaliteit, waardoor de bijbehorende variabelen op een betrouwbare en valide wijze zijn gemeten. Tot slot heeft het onderzoek voldoende power, mede doordat de steekproef van voldoende grootte was.

Een aantal beperkingen moeten in ogenschouw genomen worden bij het interpreteren van de resultaten van deze studie. Allereerst is de steekproef select getrokken en konden moeders zich vrijwillig opgeven. Wellicht maakt dit dat een specifieke groep moeders zich heeft opgegeven en is geselecteerd, bijvoorbeeld omdat zij gemotiveerd zijn voor onderzoek en meer open zijn over hun opvoeding. Mogelijk hebben moeders die minder gemotiveerd en minder open zijn zich niet opgegeven. Ten tweede komen de moeders en kleuters enkel uit de provincie Utrecht. Ten derde is er sprake van selectieve uitval in de steekproef. De groep met missende data is een groep met meer laagopgeleide moeders dan de groep zonder missende data. Daardoor bestaat de overgebleven groep voor een groot deel uit hoogopgeleide moeders. Vanwege de drie bovengenoemde punten is het onderzoek mogelijk niet representatief voor de gehele groep moeders en kleuters in Nederland. Verder is opvoedgedrag van moeders en prosociaal gedrag van kinderen door middel van vragenlijsten gemeten. Deze vragenlijsten zijn enkel door de moeders ingevuld, wat maakt dat het een subjectieve beoordeling is van hun eigen gedrag en het gedrag van hun kinderen. Wellicht is het beter om naast vragenlijsten gestandaardiseerde observaties in te zetten om een objectiever beeld van het opvoedgedrag van de moeders en prosociale gedrag van de kleuters te verkrijgen. Daarnaast zouden er meerdere informanten zoals leerkrachten ingezet kunnen worden om een breder beeld van het prosociale gedrag van het kind te verkrijgen.

Verder onderzoek naar de modererende invloed van competentiegevoelens in de relatie tussen opvoedgedragingen en gedragingen van kinderen is geadviseerd, om hiermee te kunnen verifiëren of competentiegevoelens zoals eerder benoemd minder goed in de rol van moderator functioneren. Aandacht voor de gevoeligheidskenmerken voor opvoeding van kinderen is hierbij gewenst. Ook aandacht voor de rol van vaders is hierbij aanbevolen daar zij eveneens een grote invloed hebben op het gedrag van hun kinderen. Verder wordt

aangeraden onderzoek naar het effect van competentiegevoelens van ouders op het zelfvertrouwen van kinderen uit te voeren. Tot slot is verder onderzoek naar het directe effect van competentiegevoelens op ander gedrag van kinderen naast pro sociaal gedrag geadviseerd. Via deze wegen komt er meer kennis beschikbaar over het belang van competentiegevoelens en hoe, gericht op zowel competentiegevoelens en opvoedgedrag van ouders, de ontwikkeling van adequaat gedrag bij kinderen gestimuleerd kan worden.

Dit onderzoek draagt bij aan de kennis over de rol van competentiegevoelens in de relatie tussen opvoedgedrag en gedrag van kinderen. Wanneer moeders zich competenten voelen over hun opvoeding voorspelt dit pro sociaal gedrag bij hun kinderen. De mate waarin zij zich competent voelen heeft echter geen invloed op hoe positieve bekrachtiging of permissief disciplineringsgedrag van moeders pro sociaal gedrag bij hun kinderen voorspelt.

Referenties

- Ardelt, M., & Eccles, J. S. (2001). Effects of mothers' parental efficacy beliefs and promotive parenting strategies on inner-city youth. *Journal of Family Issues*, 22(8), 944-972. doi:10.1177/019251301022008001
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215. doi:10.1037/0033-295X.84.2.191
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95. doi:10.1177/0272431691111004
- Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van Ijzendoorn, M. H. (2007). For better and for worse: Differential susceptibility to environmental influences. *Current Directions in Psychological Science*, 16(6), 300-304. doi:10.1111/j.1467-8721.2007.00525.x
- Caprara, G. V., Alessandri, G., & Eisenberg, N. (2012). Prosociality: the contribution of traits, values, and self-efficacy beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1289. doi:10.1037/a0025626
- Caprara, V. C., Barbarenelli, C., Pastorelli, C., Bandura, A., & Zimbardo, P. G. (2000). Prosocial foundations of children's academic achievement. *Psychological Science*, 11(4), 302-306. doi:10.1111/1467-9280.00260
- Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, N. R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen Yeh, E. A., & Huddleston-Casas, C. A. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Applied Developmental Psychology*, 27(3), 209-227. doi:10.1016/j.appdev.2006.02.003
- Cladder, J. M., Nijhoff-Huysse, M. W. D., & Mulder, G. A. L. A. (2009). *Cognitieve gedragstherapie met kinderen en jeugdigen: probleemgericht en oplossingsgericht*. Amsterdam: Pearson.
- Clark, K. E., & Ladd, G. W. (2000). Connectedness and autonomy support in parent-child relationships: Links to children's socioemotional orientation and peer relationships. *Developmental Psychology*, 36(4), 485-498. doi:10.1037/0012-1649.36.4.485
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47-85. doi:10.1006/drev.1997.0448
- De Brock, A. J. L. L., Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *NOSI, handleiding experimentele versie*. Amsterdam: Pearson.
- Evers, A., Egberink, I. J. L., Braak, M. S. L., Frima, R. M., Vermeulen, C. S. M., & van Vliet-

- Mulder, J. C. (2013). Online Cotan documentatie. Verkregen van <http://www.cotandocumentatie.nl/>
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., & Lang, A.-G. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods*, *41*(4), 1149-1160. doi:10.3758/BRM.41.4.1149
- Feldman, R. S. (2005). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Benelux B.V.
- Harris, J. R. (2000). Socialization, personality development, and the child's environments: Comment on Vandell (2000). *Developmental Psychology*, *36*(6), 711-723. doi:10.1037//0012-1649.36.6.711
- Hawley, P. H. (2003). Strategies of control, aggression, and morality in preschoolers: An evolutionary perspective. *Journal of Experimental Child Psychology*, *85*(3), 213-235. doi:10.1016/S0022-0965(03)00073-0
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, *25*(3), 341-363. doi:10.1016/j.cpr.2004.12.004
- Knafo, A., & Plomin, R. (2006). Parental discipline and affection and children's prosocial behavior: Genetic and environmental links. *Journal of Personality and Social Psychology*, *90*(1), 147-164. doi:10.1037/0022-3514.90.1.147
- Liu, C. C., Chen, Y. C., Yeh, Y. P., & Hsieh, Y. S. (2011). Effects of maternal confidence and competence on maternal parenting stress in newborn care. *Journal of Advanced Nursing*, *86*(4), 908-918. doi:10.1111/j.1365-2648.2011.05796.x
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: parent-child interaction. In P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (pp. 1-101) New York: Wiley.
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behaviour genetics. *Annual Review of Psychology*, *51*(1), 1-27. doi:10.1146/annurev.psych.51.1.1
- McClelland, G. H., & Judd, C. M. (1993). Statistical difficulties of detecting interactions and moderator effects. *Psychological Bulletin*, *114*(2), 376. doi:10.1037/0033-2909.114.2.376
- Reitz, E., Deković, M., Meijer, A. M., & Engels, R. C. (2006). Longitudinal relations among parenting, best friends, and early adolescent problem behavior testing bidirectional effects. *The Journal of Early Adolescence*, *26*(3), 272-295. doi:10.1177/0272431606288591

- Ritchie, K. L., & Holden, G. W. (1998). Parenting stress in low income battered and community women: Effects on parenting behavior. *Early Education and Development, 9*(1), 97-112. doi:10.1207/s15566935eed0901_5
- Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (1995). Authoritative authoritarian and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports, 77*(3), 819-830. doi:10.2466/pr0.1995.77.3.819
- Sanders, M. R., & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: implications for parent training. *Child: Care, Health and Development, 31*(1), 65-73. doi:10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x
- Scarr, S. (1992). Developmental theories for the 1990s: Development and individual differences. *Child Development, 63*(1), 1-19. doi:10.1111/1467-8624.ep9203091721
- Schaffer, M., Clark, S., & Jeglic, E. L. (2009). The role of empathy and parenting style in the development of antisocial behaviors. *Crime & Delinquency, 55*(4), 586-599. doi:10.1177/0011128708321359
- Shelton, K. K., Frick, P. J., & Wootton, J. M. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school-age children. *Journal of Clinical Child Psychology, 12*(3), 317-329. doi:10.1207/s15374424jccp2503_8
- Skinner, B. F. (1963). Operant behavior. *American Psychologist, 18*(8), 503-515. doi:10.1037/h0045185
- Teti, D. M., & Gelfand, D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development, 62*(5), 918-929. doi:10.2307/1131143
- Visser, J. C., Smeekens, S., Riksen-Walraven, J. M. A., & Van Bakel, H. J. A. (2000). ITSEA, Dutch version (unpublished).
- Vollmer, T. R., & Hackenberg, T. D. (2001). Reinforcement contingencies and social reinforcement: some reciprocal relations between basic and applied sciences. *Journal of Applied Behavior Analyses, 34*(2), 241-253. doi:10.1901/jaba.2001.34-241
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2009). *Abnormal child and adolescent psychology*. Harlow: Pearson.